

ЕВОЛЮЦІЯ СТАВЛЕННЯ ДО ЛЮДЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ: ШЛЯХ ВІД ІЗОЛЯЦІЇ ДО СПЕЦІАЛЬНИХ ОЛІМПІАД

Євген Гончаренко, Ірина Когут

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Анотація. У статті висвітлено еволюцію ставлення до людей із порушеннями розумового розвитку (ПРР) від ізоляції та стигматизації до формування сучасної інклюзивної моделі. Логічне обґрунтування дослідження базується на необхідності аналізу соціокультурних та історичних процесів, що впливали на формування суспільного ставлення, та визначенні ролі Спеціальних Олімпіад у соціальній інтеграції осіб із порушеннями розумового розвитку. Увагу приділено актуальності інклюзивних програм, які сприяють підвищенню якості життя людей із порушеннями розумового розвитку. Мета дослідження – провести аналіз історичної ретроспективи у ставленні до людей із ПРР та визначення ролі Спеціальних Олімпіад у розбудові інклюзивного соціального середовища. *Методи дослідження:* аналіз літературних джерел, історичний і соціокультурний аналіз, а також порівняльний метод. Використані джерела забезпечили комплексне розуміння еволюції поглядів на осіб із порушеннями розумового розвитку. *Результати дослідження.* Ставлення до людей із порушеннями розумового розвитку в різні епохи залежало від релігійних, соціальних і економічних чинників. У давніх суспільствах ці люди часто стигматизувалися та ізолювалися, що сприяло закріпленню негативних стереотипів. У період Просвітництва виникли перші наукові підходи до навчання та підтримки осіб із порушеннями розумового розвитку. XIX століття характеризувалося інституціоналізацією піклування, яке водночас сприяло сегрегації. XX століття стало періодом переходу до інклюзивного підходу, зокрема завдяки розвитку Спеціальних Олімпіад. *Висновки.* З теоретичного погляду дослідження сприяє поглибленню розуміння складних процесів, що формують соціальні уявлення про інвалідність. Із практичного погляду результати дослідження можуть бути використані для розроблення більш ефективних програм і політик, спрямованих на інклюзію людей із порушеннями розумового розвитку. У статті формуються конкретні рекомендації щодо подальшого розвитку інклюзивного суспільства, зокрема, необхідність подолання стереотипів, забезпечення рівного доступу до освіти, зайнятості та соціальних послуг, а також посилення ролі громадських організацій у захисті прав людей із порушеннями розумового розвитку.

Ключові слова: інклюзія, стигматизація, соціальна інтеграція, люди з інвалідністю.

Ievgen Goncharenko, Iryna Kohut

THE EVOLUTION OF ATTITUDES TOWARDS PEOPLE WITH INTELLECTUAL DISABILITIES: FROM ISOLATION TO THE SPECIAL OLYMPICS

Abstract. The article highlights the evolution of attitudes toward individuals with intellectual disabilities (ID), transitioning from isolation and stigmatization to the development of a modern inclusive model. The rationale for the study is based on the necessity of analyzing sociocultural and historical processes that influenced societal perceptions and determining the role of the Special Olympics in the social integration of individuals with ID. Particular attention is given to the relevance of inclusive programs that contribute to improving the quality of life for people with ID. *The aim* of the study is to examine the historical transformation of attitudes toward individuals with ID, identify key changes in approaches to their socialization, and analyze the contribution of the Special Olympics to building an inclusive environment. *Methods* of the study include literature review, historical and sociocultural analysis, and comparative methods. The sources utilized provided a comprehensive understanding of the evolution of perspectives on individuals with ID. *Results of the study.* Attitudes toward individuals with ID have varied across different historical periods, influenced by religious, social, and economic factors. In ancient societies, these individuals were often stigmatized and isolated, reinforcing negative stereotypes. During the Enlightenment, early scientific approaches to education and support for individuals with ID emerged. The 19th century was marked by the institutionalization of care, which simultaneously promoted segregation. The 20th century saw a shift toward inclusive approaches, notably through the development of the Special Olympics. *Conclusions.* From a theoretical point of view, the study contributes to a deeper understanding of the complex processes that shape social perceptions of disability. From a practical point of view, the results of the study can be used to develop more effective programmes and policies aimed at the inclusion of people with PWD. The article formulates specific recommendations for the further development of an inclusive society, including the need to overcome stereotypes, ensure equal access to education, employment and social services, and strengthen the role of NGOs in protecting the rights of people with intellectual disabilities.

Keywords: inclusion, stigmatization, social integration, people with disabilities.

Гончаренко Є., Когут І. Еволюція ставлення до людей із порушеннями розумового розвитку: шлях від ізоляції до спеціальних олімпіад. *Sport Science Spectrum*. 2024; 4: 18–24
DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2024-4-3>

Goncharenko Ie., Kohut I. The evolution of attitudes towards people with intellectual disabilities: from isolation to the special olympics. *Sport Science Spectrum*. 2024; 4: 18–24
DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2024-4-3>

Вступ. Ставлення суспільства до людей із порушеннями розумового розвитку (далі – ПРР) пройшло довгий і складний шлях, позначений глибокими змінами, від ізоляції та дискримінації до визнання прав і формування умов для інклюзивності [2; 4; 10]. В історичному аспекті чітко простежується еволюція уявлень про людей із ПРР, що охоплює періоди від стародавніх часів до сучасності. У давніх суспільствах ставлення до людей із ПРР формувалося на основі релігійних вірувань, міфів і забобонів. Інтелектуальні порушення нерідко сприймалися як результат божественного втручання – прокляття або благословення. Маргіналізація підкріплювалася ідеями фізичної та інтелектуальної досконалості, що домінували в античних культурах. Перші спроби наукового осмислення порушень розумового розвитку характерні для періоду Просвітництва, проте справжній прорив стався в XIX–XX ст., коли були закладені основи сучасної соціальної моделі інвалідності. Суспільство почало усвідомлювати, що бар'єри для людей із ПРР створюються не через їхні особливості, а внаслідок дискримінаційного середовища. Ця еволюція стала можливою завдяки розвитку правозахисних рухів, появі інституційної підтримки та створенню міжнародних ініціатив, зокрема Спеціальних Олімпіад [22].

Проблематику ставлення до людей із ПРР досліджували представники різних наукових напрямів, зокрема й соціології, історії, педагогіки, медицини тощо, пропонували різноманітні підходи до її вирішення. І. Метцлер досліджувала ставлення до людей із ПРР в середньовічній Європі. У своїх працях вона аналізувала релігійні уявлення, соціальні ролі та юридичний статус таких осіб, зосереджувала увагу на амбівалентності суспільного ставлення – від милосердя до стигматизації [15]. А.-Ж. Стікер простежував еволюцію поглядів на інвалідність, акцентував на впливі культурних і соціальних контекстів на формування суспільних норм [26]. У роботах Г. Берксона досліджено витоки соціальних стереотипів щодо людей із ПРР, що формувалися на основі релігійних і культурних уявлень у давніх цивілізаціях [5; 6].

Актуальність статті зумовлена необхідністю розуміння історичних і соціокультурних процесів, що формували ставлення до людей із ПРР. Дослідження еволюції цих уявлень дозволяє ідентифікувати витоки сучасних стереотипів і дискримінаційних практик, а також сприяє розробленню ефективних моделей інклюзії, зокрема й через спортивні інституції. Аналіз трансформацій ставлення від ізоляції до інклюзії є надзвичайно важливим для формування політик і підходів, спрямованих на створення справедливого й інклюзивного суспільства.

Мета дослідження – провести аналіз історичної ретроспективи у ставленні до людей із ПРР та визначення ролі Спеціальних Олімпіад у розбудові інклюзивного соціального середовища.

Матеріал і метод: аналіз літературних джерел, історичний аналіз, соціокультурний підхід, порівняльний метод, документальний аналіз.

Результати. Ставлення до людей із ПРР в різні історичні періоди суттєво різнилося, відображало вплив релігійних, соціальних, економічних і культурних чинників [3; 6; 18]. У різні епохи ці люди сприймалися то як носії божественного покарання або благословення, то як економічно

непродуктивні члени суспільства, що визначало рівень їхньої соціальної інтеграції. Еволюція цих уявлень свідчить про поступову зміну суспільних цінностей, яка стала основою сучасного підходу до інклюзії. З метою історичного аналізу соціального ставлення до людей із ПРР проведено дослідження різних історичних періодів, що охоплюють широкий часовий діапазон, від античності до сучасності. Кожна епоха характеризується унікальними соціокультурними, релігійними й економічними характеристиками, що впливали на формування уявлень про цю групу населення. Аналіз цих періодів дозволяє простежити еволюцію ставлення та виявити ключові трансформації, що стали підґрунтям сучасної моделі інклюзії.

У стародавніх суспільствах ставлення до людей із ПРР варіювалося від ритуального вшанування до дискримінації [4]. Ставлення до людей із ПРР у Стародавній Греції відображало культурні, філософські та соціальні норми того часу. Ідеалізований образ фізично та розумово досконалої людини, що панував у грецькому суспільстві, призводив до маргіналізації осіб, які не відповідали цим стандартам. Інтелектуальні відхилення часто пояснювалися міфологічними уявленнями про божественну кару або прокляття [1; 4; 24]. Таке сприйняття сприяло виключенню людей із ПРР із соціального життя. Практика інфантициду, поширена у Стародавній Греції та Римі, свідчить про жорстоке ставлення до новонароджених із відхиленнями.

Філософські концепції Платона й Арістотеля, хоча й не зосереджені безпосередньо на проблемі інвалідності, опосередковано впливали на ставлення до людей із ПРР. Ідея Платона про ідеальну державу, де кожна людина посідає своє місце відповідно до природних здібностей, передбачала маргіналізацію осіб з обмеженими можливостями. Соціальні практики та медичні знання підкріплювали негативне ставлення до людей із ПРР. Гіпократова теорія чотирьох рідин, хоча й намагалася раціонально пояснити різноманітні стани здоров'я, закріплювала уявлення про людей із ПРР як про фізично нездорових. Система освіти, орієнтована на підготовку громадян для участі в політичному житті, була недоступна для людей із ПРР [5; 24].

Отже, у Стародавній Греції люди із ПРР сприймалися як відхилення від норми, нездатні до повноцінного життя в суспільстві. Ці упередження формувалися під впливом міфологічних уявлень, філософських концепцій, соціальних практик і медичних знань. Негативне ставлення до людей із ПРР, що сформувалося в античності, продовжувало впливати на суспільства наступних епох [5; 10].

Середньовіччя – період значних соціальних і культурних трансформацій, характеризувався неоднозначним ставленням до людей з інвалідністю. Хоча конкретні прояви ставлення до людей із ПРР могли варіюватися залежно від регіону, культури та релігії, загалом можна виділити кілька ключових тенденцій, що формували соціальний контекст життя людей із ПРР зокрема й з інвалідністю загалом у той час. Релігія відігравала панівну роль у всіх аспектах середньовічного життя, ставлення до людей з інвалідністю не було винятком [7; 13; 14]. Більшість суспільства пояснювала різноманітні відхилення від норми демонічним впливом або божим покаранням за гріхи.

Релігійні інституції, як-от церква, відігравали значну роль у формуванні уявлень про людей з інвалідністю.

Священики часто проводили обряди екзорцизму, намагаючись вигнати з людей злих духів. Водночас деякі релігійні ордени створювали притулки для людей з інвалідністю, надавали їм їжу та прихисток. Однак навіть у цих закладах гуманне ставлення часто поєднувалося з елементами ізоляції та контролю. Церква проповідувала милосердя та благодійність, що сприяло догляду за людьми з інвалідністю [15; 20]. Водночас люди із ПРР часто сприймалися як прояв гріха або божественного покарання. Ця амбівалентність відображала ширшу соціальну невизначеність щодо ролі таких людей у громадах.

Церква трактувала стан інвалідності як результат гріха або одержимості. Проте в монастирях іноді забезпечувалася опіка для таких людей. Згідно із численними працями істориків, які досліджували це питання, це період амбівалентності: від осуду до благодійності. Поява ярликів, на кшталт «блазні», закріплювала стереотипи. Проте в Європі окремі громади, наприклад у Франції, почали створювати перші притулки.

Поняття інтелектуальних порушень часто ототожнювалися з «дурістю» чи «глупством». Як зазначає історик В. Тернер, юридичні документи того часу розрізняли стан «ідіота» (idiota), який не міг управляти своїм майном через нездатність до розумових операцій, і тимчасову втрату здатності до мислення через хворобу. У середньовічній літературі, як пише Ірина Метцлер, дурість часто розглядалася не лише як вада, а і як ознака святості чи простоти, що дозволяло інтерпретувати її крізь призму релігійних уявлень [15].

Під впливом Реформації та початку наукової революції зростає зацікавленість до вивчення «ідіотії» у контексті природних і божественних пояснень. У XVII ст. церква використовувала категорії інтелектуальних порушень для виключення «неповносправних» осіб із сакраментальних ритуалів. Це стало першим кроком до формування стабільних концепцій постійних розумових вад, які відрізнялися від «безумства».

Епоха Просвітництва стала переломним моментом у сприйнятті людей із ПРР [5; 6; 13; 29]. Інтелектуальні порушення почали розглядатися не як наслідок божественного втручання, а як стани, що потребують наукового розуміння. Експерименти Жана-Марка Гаспара Ітара, зокрема його робота «Дикий хлопчик з Авейрону» [25], продемонстрували віру в можливість реабілітації через системне навчання та сенсорну стимуляцію. Філософи Джон Локк і Жан-Жак Руссо розглядали людей як рівних від народження, незалежно від їхніх особливостей. Тоді ж з'явилися спроби навчати осіб із ПРР, що стало основою для розвитку спеціальної педагогіки. Цей період також ознаменувався появою інституційної опіки. Хоча притулки надавали захист, вони часто ізолювали людей із ПРР, посилювали їхню маргіналізацію.

Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. відбулись радикальні трансформаційні зміни суспільного ставлення до людей із ПРР, що стали частиною процесів інституціалізації та розвитку наукових підходів до класифікації людських особливостей. Саме в цей період сформувалися основи сучасного уявлення про «інтелектуальну неспроможність», яке поступово почало відрізнятися від релігійного та філософського сприйняття попередніх епох. Одним із

ключових чинників цієї трансформації стало створення спеціалізованих інституцій для утримання людей із ПРР.

У 1793 р. лікарня «Бісетр» (Hôpital de Bicêtre) у Франції стала знаковим місцем реформування підходів до догляду за людьми із ПРР. Цей заклад, заснований ще в XVII ст. як загальний притулок для чоловіків (бідних, хворих, старих, ув'язнених), до кінця XVIII ст. виконував переважно ізоляційну функцію. Однак у 1793 р. під керівництвом Філіппа Пінеля було здійснено першу значущу реформу, яка започаткувала гуманний підхід до пацієнтів із психічними розладами, до людей із ПРР також.

Реформа Ф. Пінеля полягала у скасуванні жорстоких методів утримання пацієнтів, як-от кайдани та фізичні покарання, і запровадженні нових принципів догляду, заснованих на повазі до гідності людини. Ф. Пінель наполягав на необхідності індивідуалізованого підходу до лікування, а також застосуванні трудової діяльності та соціальної взаємодії як частини терапії. Хоча ці методи були новаторськими для свого часу, вони все ще залишалися далекими від сучасних принципів реабілітації та інтеграції. Лікарня «Бісетр» стала першим закладом у Європі, де було офіційно запроваджено гуманний підхід у догляді на рівні державної системи охорони здоров'я.

Ця подія мала значний вплив на подальший розвиток психіатрії, соціальної медицини та спеціалізованих закладів для людей із ПРР. Вона заклала основу для систематичного підходу в дослідженні поведінки таких осіб, що, у свою чергу, сприяло поступовій зміні соціального ставлення до них у Європі.

У 1847 р. заснований «Королівський Ерлсвудський заклад для розумово відсталих» (Royal Earlswood Institution for Mental Defectives), який став першим великим закладом для довготривалого утримання осіб із так званою «ментальною недостатністю» [15]. Це символізувало зрушення від релігійно-благодійного догляду до сегрегації, обґрунтованої науковими концепціями. У таких закладах пацієнти ізолювалися від суспільства, що легітимізувало їх виключення через концепти медичної та соціальної норми. Наукові досягнення XIX ст. відіграли центральну роль у формуванні уявлення про «розумову недостатність». Зокрема, терміни «ідіотизм», «імбецильність» і «розумова відсталість» набули систематизованого характеру і стали частиною медичних та психологічних класифікацій. Ці поняття уживалися на позначення окремої категорії осіб, яких уважали такими, що потребують особливого догляду та навчання. У цей період значна увага приділялася розробленню тестів і методик оцінювання інтелектуальних здібностей, що формували уявлення про норму і відхилення. Такі тести, зокрема, стали основою для ієрархічного поділу людей за рівнем інтелектуальних здібностей, що вплинуло на освітні та соціальні практики.

Суспільне ставлення до людей із ПРР в XIX ст. пройшло шлях від пасивної ізоляції до активної сегрегації, обґрунтованої медичними та науковими теоріями. Цей період є важливим етапом у соціальній еволюції, що сформував основи сучасних підходів до людей із ПРР.

Інституційна сегрегація та розвиток медичних концепцій були тісно пов'язані з економічними та соціальними змінами. У цей час європейські суспільства переживали індустріалізацію, що сприяла зростанню попиту на

Таблиця 1

Ключові події та їхній вплив на еволюцію соціального ставлення до людей із ПРР

Дата	Подія	Позитивний вплив	Негативний вплив
1793 р.	Реформа Філіппа Пінеля в лікарні «Бісетр» (Франція).	Поворотний момент у зміні підходів догляду за людьми із ПРР. Започатковано гуманний підхід, визнано важливість лікування та реабілітації.	Реформа була продуктом свого часу, зосереджувалась на контролі й ізоляції, а не на інтеграції чи реабілітації.
1841 р.	Відкриття «Массачусетської школи для ідіотів та слабкодухих дітей».	Перший заклад, що надавав спеціалізовану освітню та реабілітаційну допомогу дітям із ПРР.	Заклад мав обмежений доступ (зазвичай для дітей із багатих родин) і стикався із труднощами у зміні суспільних стереотипів.
1847 р.	Відкриття «Королівського Ерлсвудського закладу для розумово відсталих».	Перший заклад, що спеціалізувався на систематичній допомозі людям із ПРР, що стало важливим кроком до розроблення спеціалізованих програм догляду.	Створення великої інституції сприяло ізоляції людей із ПРР від суспільства, обмежувало їхні права на інтеграцію та соціальну участь.
1883 р.	Виникнення євгенічного руху.	Розвиток наукових досліджень спадковості, хоча й з дискримінаційними наслідками.	Ідеї євгеніки спричинили дискримінацію людей із ПРР, трактували їх як «неповноцінних», обмежували їхні права.
1907 р.	Перша програма примусової стерилізації у США.	Привернення уваги до проблем людей із ПРР на рівні суспільства та законодавства.	Закон дозволяв стерилізацію людей із ПРР без їхньої згоди, що є порушенням прав і людської гідності.
1920-ті рр.	Початок руху за трудову терапію.	Залучення людей із ПРР до трудової діяльності як форми реабілітації.	Попри позитивний аспект реабілітації, трудова терапія часто використовувалася як примусова праця для людей із ПРР.
1930 р.	Заснування Міжнародної ліги допомоги розумово відсталим у Великій Британії.	Розвиток організаційної підтримки, що сприяла створенню спеціальних шкіл.	Діяльність була обмежена Великою Британією, а масове суспільство все ще залишалося байдужим.
1944 р.	Перший закон про спеціальну освіту у США.	Визнання необхідності спеціальної освіти на рівні держави.	Спеціальна освіта стала доступною лише для невеликої кількості дітей, що призводило до нерівності в доступі до навчання.
1948 р.	Ухвалення Загальної декларації прав людини.	Проголошення принципів рівності, які стали основою для правозахисного руху.	Декларація не мала обов'язкової сили, а її дотримання залишалося слабким у багатьох країнах.

продуктивну робочу силу. Люди із ПРР вважалися «некорисними» з погляду економічної ефективності, що стало підставою для їх виключення із соціальної системи. Це обґрунтовувалося науковими дискурсами, які надавали легітимність сегрегаційним практикам. Попри такі підходи, XIX ст. стало часом, коли з'явилися перші ідеї щодо необхідності освітніх програм для людей із ПРР. Вони були спрямовані на адаптацію таких осіб до суспільного життя, хоча ці програми переважно залишалися в рамках спеціалізованих інституцій. Це стало основою для подальшого розвитку підходів до інклюзивного навчання та соціальної інтеграції.

XX ст. стало періодом кардинальних змін у ставленні до людей із ПРР, позначеним появою численних організацій, що відіграли ключову роль у формуванні сучасного інклюзивного підходу. У цей час суспільство поступово переходило від ізоляції та стигматизації до визнання прав

і можливостей осіб із ПРР. Одним із найважливіших аспектів цієї трансформації стало створення організацій, спрямованих на захист прав, розвиток освітніх програм, сприяння зайнятості та покращення якості життя таких людей. Хоча багато із цих ініціатив виникли на національному рівні, їхній вплив вийшов далеко за межі окремих країн, а деякі з організацій стали міжнародними лідерами у сфері підтримки осіб із ПРР.

Однією з перших організацій, що відіграла значну роль у цьому процесі, була The Arc, заснована у США в 1950 р. Її створення було ініційоване батьками дітей із ПРР, які прагнули боротися зі стигматизацією та забезпечити своїм дітям можливості для навчання та розвитку. The Arc стала провідною організацією у сфері адвокації, сприяла ухваленню таких важливих законів, як Закон про освіту дітей з інвалідністю у 1975 р., що гарантував доступ до безкоштовної та відповідної освіти. Організація також надавала

підтримку родинам, розробляла програми для професійної реабілітації та інтеграції осіб із ПРР із суспільством. Завдяки своїй діяльності The Arc стала моделлю для багатьох інших організацій у світі, закріплювала принципи рівності й інклюзії.

У Великій Британії схожу роль відіграла Мелсар, заснована в 1946 р. Джуді Фрайд, матір'ю дитини із ПРР. Спочатку організація була створена для підтримки батьків, які виховували дітей із ПРР, але із часом її діяльність розширилася до надання соціальних послуг, адвокації та освітніх програм. Мелсар стала важливим гравцем у зміні політики Великої Британії у сфері підтримки осіб із ПРР, просуvala ідеї інклюзивної освіти, створення доступного житла та забезпечення зайнятості. Кампанії Мелсар сприяли подоланню стереотипів і привернули увагу суспільства до проблем людей із ПРР, що заклало основу для ухвалення інклюзивного законодавства.

На міжнародному рівні особливе значення мала Inclusion International, заснована в 1960 р. Це перша глобальна мережа, яка об'єднала організації з різних країн для захисту прав людей із ПРР. Inclusion International відіграла ключову роль у розробці міжнародних документів, зокрема Конвенції ООН про права осіб із інвалідністю (2006 р.), яка стала важливим кроком у боротьбі за рівність і визнання прав осіб із ПРР на міжнародному рівні. Організація сприяла впровадженню інклюзивних практик у системах освіти, зайнятості та соціального захисту. Inclusion International не лише підвищила обізнаність про проблеми осіб із ПРР, але і створила платформу для обміну досвідом між країнами, забезпечила поширення найкращих практик.

Кульмінацією цих змін стало заснування Спеціальних Олімпіад у 1968 р. Спеціальні Олімпіади стали першим міжнародним спортивним рухом для людей із ПРР, забезпечували їм можливості для участі у спортивних змаганнях, демонстрації своїх здібностей і побудови соціальних зв'язків. Перші Спеціальні Олімпіади зібрали понад 1 тис. спортсменів із 26 штатів США та Канади, а натеper цей глобальний рух охоплює більше 5 млн учасників у понад 170 країнах світу. Окрім спортивних заходів, Спеціальні Олімпіади впроваджують програми з охорони здоров'я, освітні ініціативи та програми зайнятості, що сприяють покращенню якості життя як людей із ПРР, так і членів їхніх родин.

Отже, еволюцію ставлення до людей із порушеннями розумового розвитку схематично можна представити так (рис. 1).

Попри значний прогрес у впровадженні інклюзивних практик, інтеграція людей із порушеннями розумового розвитку (ПРР) стикається із численними викликами, зокрема соціальними, економічними, культурними та політичними бар'єрами, що спричиняють їхню дискримінацію та соціальну ізоляцію. Приблизно 60% осіб із ПРР у світі все ще стикаються з упередженнями, а лише 19% дорослих із ПРР у США були працевлаштовані у 2023 р., переважно на низькооплачуваних посадах. Нерівний доступ до ресурсів, як-от освіта та медичні послуги, є особливо гострим у країнах із низьким доходом, де лише 10% дітей із ПРР мають доступ до спеціальної освіти. Водночас деякі країни, як-от Канада та Нідерланди, успішно впроваджують інклюзивні програми, забезпечують працевлаштування і освіту для більшості осіб із ПРР завдяки індивідуальному підходу та стратегічному плануванню [8; 17].

Водночас Спеціальні Олімпіади стали одним із важливих етапів еволюції суспільного ставлення до людей із ПРР. Вони не тільки символізують зміни в уявленнях про цю групу населення, але й активно впливають на ці зміни, ставши потужним інструментом соціальної інтеграції. Спеціальні Олімпіади долають бар'єри ізоляції та стигматизації, створюють можливості для людей із ПРР демонструвати свої здібності та розвивати соціальні зв'язки. Наприклад, у США у 2023 р. понад 1 млн спортсменів взяли участь у змаганнях Спеціальних Олімпіад, а 92% їхніх сімей відзначили позитивний вплив участі на соціальну інтеграцію спортсменів [19; 22; 27].

Незважаючи на ці досягнення, Спеціальні Олімпіади також стикаються із проблемами нерівного доступу до ресурсів. У країнах із низьким і середнім рівнем доходу лише 20% людей із ПРР мають змогу брати участь у таких програмах через обмежене фінансування та відсутність належної інфраструктури. У деяких регіонах Африки, наприклад, лише 10% осіб із ПРР мають доступ до змагань Спеціальних Олімпіад. Це вказує на необхідність розширення міжнародної підтримки таких ініціатив [9; 11].

Також, незважаючи на численні успіхи, Спеціальні Олімпіади стикаються з політичними та соціальними

Рис. 1. Еволюція ставлення до людей із порушеннями розумового розвитку: від античності до сучасності

бар'єрами. У країнах Європейського Союзу лише 40% держав впровадили підтримку спортивних програм для осіб із ПРР у свої національні стратегії інклюзії. Проте у країнах, що активно підтримують такі ініціативи, як-от Канада, участь у Спеціальних Олімпіадах уже сприяє працевлаштуванню 35% учасників завдяки розширенню програм адаптивного спорту [12].

Важливо зазначити, що в Нідерландах національна стратегія підтримки інклюзії включає програми Спеціальних Олімпіад як важливий компонент соціальної інтеграції. Завдяки цьому понад 90% дітей із ПРР у країні отримали можливість брати участь у спортивних заходах у рамках загальної освітньої системи, що допомогло зменшити рівень стигматизації та сприяло соціальній адаптації.

Спеціальні Олімпіади є важливим елементом сучасної інклюзії, але для належної реалізації їхнього потенціалу необхідно подолати ще низку соціальних, економічних і політичних бар'єрів. Для цього важливо забезпечити рівний доступ до участі, залучити міжнародну фінансову підтримку й інтегрувати інклюзивні спортивні програми в національні стратегії розвитку. Спеціальні Олімпіади також активно працюють із міжнародними організаціями, як-от ООН і ВООЗ, щоби сприяти розвитку інклюзії через спорт [26]. У 2019 р. Спеціальні Олімпіади уклали Меморандум про взаєморозуміння з UNFPA, спрямований на розширення прав і можливостей жінок і дівчат із ПРР через інклюзивні спортивні програми. У грудні 2020 р. Спеціальні Олімпіади уклали глобальний Меморандум з UNHCR, щоб

підтримати біженців із ПРР, сприяти їхній соціальній інтеграції через спорт [12; 16; 22; 23].

Отже, Спеціальні Олімпіади стали важливим етапом в еволюції ставлення до людей із ПРР, не лише відображають зміни, а й активізують їх через міжнародне партнерство та програми, які забезпечують рівні можливості для цієї групи населення у глобальному масштабі.

Висновки.

1. Ставлення до людей із ПРР зазнало суттєвих змін у різні історичні періоди, від маргіналізації та ізоляції до формування сучасної інклюзивної моделі. Ці зміни відображають трансформацію суспільних цінностей під впливом релігійних, філософських і наукових парадигм, які поступово сприяли усвідомленню потенціалу та прав цієї групи населення.

2. Системні зміни, зокрема реформи в охороні здоров'я, освіті та соціальному забезпеченні, стали ключовими етапами у формуванні умов для інклюзії. Створення спеціалізованих закладів, упровадження законодавчих ініціатив і міжнародних рухів, як-от Спеціальні Олімпіади, сприяли залученню людей із ПРР у суспільне життя, попри значні виклики та залишкові стереотипи.

3. Сучасна модель інклюзії залишається незавершеною через наявність соціальних бар'єрів, нерівність доступу до ресурсів і неналежну реалізацію інклюзивної політики. Для подальшого розвитку необхідні розширення освітніх і трудових програм, боротьба зі стигматизацією та залучення всіх зацікавлених сторін до розроблення ефективних стратегій підтримки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко Є., Когут І. Сталий розвиток Спеціальних Олімпіад: стратегічний план розвитку. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2022. № 4. С. 59–64. URL: <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2021.4.59-64>.
2. Гончаренко Є., Когут І. Формування міжнародної системи адаптивного спорту для людей з відхиленнями розумового розвитку. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2022. № 3. С. 69–74. URL: <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2022.3.69-74>.
3. Петронюк А., Стареправо М., Кропивницька Т. Еволюція суспільних поглядів на інвалідність в контексті європейського розвитку. *Спорт та сучасне суспільство*: матеріали XI Міжнародної наукової інтернет-конференції, 29 березня 2018 р. Київ: Олімпійська література, 2018. С. 249–253.
4. A history of disability: from 1050 to the present day. *Historic England – Championing England's heritage. Historic England*. URL: <https://historicengland.org.uk/research/inclusive-heritage/disability-history/>.
5. Berkson G. Intellectual and physical disabilities in prehistory and early civilization. *Mental retardation*. 2004. Vol. 42. № 3. P. 195–208. URL: [https://doi.org/10.1352/0047-6765\(2004\)42%3C195:iapdip%3E2.0.co;2](https://doi.org/10.1352/0047-6765(2004)42%3C195:iapdip%3E2.0.co;2).
6. Berkson G. Mental disabilities in western civilization from ancient rome to the prerogativa regis. *Mental retardation*. 2006. Vol. 44. № 1. P. 28–40. URL: [https://doi.org/10.1352/0047-6765\(2006\)44\[28:mdiwcf\]2.0.co;2](https://doi.org/10.1352/0047-6765(2006)44[28:mdiwcf]2.0.co;2).
7. Bickenbach J., Rubinelli S., Stucki G. Being a person with disabilities or experiencing disability: two perspectives on the social response to disability. *J Rehabil Med*. 2017. № 49. P. 543–9. URL: <https://doi.org/10.2340/16501977-2251>.
8. Canadian Association for Supported Employment. Annual Report 2021–2022. URL: <https://www.supportedemployment.ca>.
9. Department for Education. Special Educational Needs in England. UK Government, 2022. URL: <https://explore-education-statistics.service.gov.uk/find-statistics/special-educational-needs-in-england>.
10. Gershon Berkson Intellectual and Physical Disabilities in Prehistory and Early Civilization. *Mental Retardation*. 2004. Vol. 42. № 3. P. 195–208. URL: [https://doi.org/10.1352/0047-6765\(2004\)42%3C195:iapdip%3E2.0.co;2](https://doi.org/10.1352/0047-6765(2004)42%3C195:iapdip%3E2.0.co;2).
11. Hughes C., McDonald M.L. The Special Olympics: sporting or social event? *Research and practice for persons with severe disabilities*. 2008. Vol. 33. № 3. P. 143–145. URL: <https://doi.org/10.2511/rpsd.33.3.143>.
12. Inclusion International. Global Report on Inclusive Practices. 2022. URL: <https://inclusion-international.org/global-report-2022>.
13. Intellectual disability through the ages: a historical journey. *NeuroLaunch.com*. URL: <https://neurolaunch.com/history-of-intellectual-disability/>.
14. Intellectual disability: a conceptual history, 1200–1900 / C.F. Goodey et al. Manchester University Press, 2018. 272 p.
15. Irina Metzler Fools and Idiots? Intellectual Disability in the Middle Ages. Oxford: Manchester University Press, 2016. 352 p.
16. Michael L. Wehmeyer Self-Determination and the Education of Students with Disabilities. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 240 p.
17. National Strategy for Inclusive Education / Ministry of Education, Netherlands. 2022. URL: <https://www.government.nl/topics/inclusive-education>.
18. Munyi C.W. Past and present perceptions towards disability: a historical perspective. *Disability studies quarterly*. 2012. Vol. 32. № 2. URL: <https://doi.org/10.18061/dsq.v32i2.3197>.
19. Nenn K. Special Olympics' roadmap to inclusion. *Nonprofit communications report*. 2024. Vol. 22. № 5. P. 6. URL: <https://doi.org/10.1002/npcr.32390>.
20. Past, present and future: perspectives on an oral history of intellectual disability nursing / C. Doyle et al. *Journal of intellectual disabilities*. 2022. P. 174462952110651. URL: <https://doi.org/10.1177/17446295211065195>.
21. Sakula A. Royal earlswood hospital: a historical sketch. *Journal of the royal society of medicine*. 1988. Vol. 81. № 2. P. 107–108. URL: <https://doi.org/10.1177/014107688808100220>.
22. Shriver T. Triumph from anguish: the inspiration of the Special Olympics. *Journal of disability & religion*. 2014. Vol. 18. № 1. P. 117–124. URL: <https://doi.org/10.1080/15228967.2014.868990>.
23. Special Olympics and UN refugee agency stand unified with refugees of all abilities. *SpecialOlympics.org*. URL: <https://www.specialolympics.org/stories/news/special-olympics-and-un-refugee-agency-stand-unified-with-refugees-of-all-abilities>.

24. Story of intellectual disability: an evolution of meaning, understanding, and public perception. Brookes Publishing, 2013. 304 p.
25. The Wild Boy of Aveyron / J. Itard ; trans. from French. New York : New York Review Books, 1996. 302 p.
26. United Nations. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. New York : United Nations, 2006.
URL: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>.
27. United States Bureau of Labor Statistics. Persons with a Disability: Labor Force Characteristics Summary. 2023.
URL: <https://www.bls.gov/news.release/disabl.nr0.htm>.
28. Zakaria N.N. Unveiling Hidden Histories: Disability in Ancient Egypt and Its Impact on Today's Society – How Can Disability Representation in Museums Challenge Societal Prejudice? *Soc. Sci.* 2024. № 13 (12). P. 647. URL: <https://doi.org/10.3390/socsci13120647>.

REFERENCES

1. Honcharenko, Ye., & Kohut, I. (2022). Stalyi rozvytok Spetsialnykh Olimpiad: stratehichnyi plan rozvytku [Sustainable development of Special Olympics: Strategic development plan]. *Theory and Methods of Physical Education and Sports*, 4, 59–64. Retrieved from <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2021.4.59-64>.
2. Honcharenko, Ye., & Kohut, I. (2022). Formuvannya mizhnarodnoi systemy adaptivnoho sportu dlia liudei z vidkhyleniamy rozumovoho rozvytku [Formation of the international system of adaptive sports for people with intellectual disabilities]. *Theory and Methods of Physical Education and Sports*, 3, 69–74. Retrieved from <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2022.3.69-74>.
3. Petroniuk, A., Starepravo, M., & Kropyvnytska, T. (2018). Evoliutsiia suspilnykh pohliadiv na invalidnist v konteksti yevropeiskoho rozvytku [Evolution of public views on disability in the context of European development]. In *Proceedings of the XI International Scientific Internet Conference "Sport and Modern Society"*, March 29, 2018 (pp. 249–253). Kyiv: Olympic Literature.
4. A history of disability: from 1050 to the present day. *Historic England – Championing England's heritage. Historic England*. Retrieved from <https://historicengland.org.uk/research/inclusive-heritage/disability-history/>.
5. Berkson, G. (2004). Intellectual and physical disabilities in prehistory and early civilization. *Mental retardation*. Vol. 42, № 3. P. 195–208. Retrieved from [https://doi.org/10.1352/0047-6765\(2004\)42%3C195:iapdip%3E2.0.co;2](https://doi.org/10.1352/0047-6765(2004)42%3C195:iapdip%3E2.0.co;2).
6. Berkson, G. (2006). Mental disabilities in western civilization from ancient rome to the prerogativa regis. *Mental retardation*. Vol. 44, № 1. P. 28–40. Retrieved from [https://doi.org/10.1352/0047-6765\(2006\)44\[28:mdiwcf\]2.0.co;2](https://doi.org/10.1352/0047-6765(2006)44[28:mdiwcf]2.0.co;2).
7. Bickenbach, J., Rubinielli, S., Stucki, G. (2017). Being a person with disabilities or experiencing disability: two perspectives on the social response to disability. *J Rehabil Med*. 49: 543–9. Retrieved from <https://doi.org/10.2340/16501977-2251>.
8. Canadian Association for Supported Employment. Annual Report 2021–2022. Retrieved from <https://www.supportedemployment.ca>.
9. Department for Education (2022). Special Educational Needs in England. UK Government. Retrieved from <https://explore-education-statistics.service.gov.uk/find-statistics/special-educational-needs-in-england>.
10. Gershon Berkson (2004). Intellectual and Physical Disabilities in Prehistory and Early Civilization. *Mental Retardation*. Vol. 42, № 3. P. 195–208. Retrieved from [https://doi.org/10.1352/0047-6765\(2004\)42%3C195:iapdip%3E2.0.co;2](https://doi.org/10.1352/0047-6765(2004)42%3C195:iapdip%3E2.0.co;2).
11. Hughes, C., McDonald, M.L. (2008). The Special Olympics: sporting or social event? Research and practice for persons with severe disabilities. Vol. 33, № 3. P. 143–145. Retrieved from <https://doi.org/10.2511/rpsd.33.3.143>.
12. Inclusion International. Global Report on Inclusive Practices. 2022. Retrieved from <https://inclusion-international.org/global-report-2022>.
13. Intellectual disability through the ages: a historical journey. *NeuroLaunch.com*. Retrieved from <https://neurolaunch.com/history-of-intellectual-disability/>.
14. Intellectual disability (2018): a conceptual history, 1200–1900 / C.F. Goodey et al. Manchester University Press, 272 p.
15. Irina Metzler Fools and Idiots? Intellectual Disability in the Middle Ages. Oxford: Manchester University Press, 2016. 352 p.
16. Michael, L. (2007). Wehmeyer Self-Determination and the Education of Students with Disabilities. Cambridge: Cambridge University Press, 240 p.
17. Ministry of Education, Netherlands. National Strategy for Inclusive Education. 2022. Retrieved from <https://www.government.nl/topics/inclusive-education>.
18. Muniy, C.W. (2012). Past and present perceptions towards disability: a historical perspective. *Disability studies quarterly*. Vol. 32, № 2. Retrieved from <https://doi.org/10.18061/dsq.v32i2.3197>.
19. Nenn, K. (2024). Special Olympics' roadmap to inclusion. *Nonprofit communications report*. 2024. Vol. 22, № 5. P. 6. Retrieved from <https://doi.org/10.1002/npcr.32390>.
20. Past, present and future: perspectives on an oral history of intellectual disability nursing / C. Doyle et al. *Journal of intellectual disabilities*. 2022. P. 174462952110651. Retrieved from <https://doi.org/10.1177/17446295211065195>.
21. Sakula, A. (1988). Royal earlwood hospital: a historical sketch. *Journal of the royal society of medicine*. Vol. 81, № 2. P. 107–108. Retrieved from <https://doi.org/10.1177/014107688808100220>.
22. Shriver, T. (2014). Triumph from anguish: the inspiration of the Special Olympics. *Journal of disability & religion*. Vol. 18, № 1. P. 117–124. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/15228967.2014.868990>.
23. Special Olympics and UN refugee agency stand unified with refugees of all abilities. *SpecialOlympics.org*. Retrieved from <https://www.specialolympics.org/stories/news/special-olympics-and-un-refugee-agency-stand-unified-with-refugees-of-all-abilities>.
24. Story of intellectual disability: an evolution of meaning, understanding, and public perception. Brookes Publishing, 2013. 304 p.
25. The Wild Boy of Aveyron / J. Itard ; trans. from French. New York: New York Review Books, 1996. 302 p.
26. United Nations. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. New York: United Nations, 2006. Retrieved from <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>.
27. United States Bureau of Labor Statistics. Persons with a Disability: Labor Force Characteristics Summary. 2023. Retrieved from <https://www.bls.gov/news.release/disabl.nr0.htm>.
28. Zakaria, N.N. (2024). Unveiling Hidden Histories: Disability in Ancient Egypt and Its Impact on Today's Society – How Can Disability Representation in Museums Challenge Societal Prejudice? *Soc. Sci.*, 13 (12), 647. Retrieved from <https://doi.org/10.3390/socsci13120647>.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Гончаренко Євген Володимирович <https://orcid.org/0000-0002-7196-3061>, vespo.vaulter@gmail.com
Когут Ірина Олександрівна <https://orcid.org/0000-0002-3042-2189>, kogut_irina@ukr.net
 Національний університет фізичного виховання і спорту України, вул. Фізкультури, 1, м. Київ, 03150, Україна

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Goncharenko Ievgen <https://orcid.org/0000-0002-7196-3061>, vespo.vaulter@gmail.com
Kohut Iryna <https://orcid.org/0000-0002-3042-2189>, kogut_irina@ukr.net
 National University of Ukraine on Physical Education and Sport, Fizkultury str., 1, Kyiv, 03150, Ukraine